

ΝΕΑ ΕΛΛΑΣ

Τὸ ἴπ' ἀριθμὸν ΝΓ' ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐξῆς·

1) Δέκα φύλλον ἁρτίου γεγραμμένων ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ φερόντων τὴν ἀρίθμῃσιν 1—10. Ἐν τοῖς φύλλοις τούτοις ἔχει γράψει ὁ Λάμπρος τὸν πρόλογον τοῦ ὅλου ἔργου καὶ τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ ὅλου ἔργου. «Βιβλίον πρῶτον. Ἡπειρος. Α' Ἡ Ἡπειρος κοιτίς τοῦ ἑλληνισμοῦ.—Τὰ δύο ὀνόματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐξ' Ἡπείρου.—Τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης.—Ἡ ἐξ' Ἡπείρου ἀρχὴ τῆς μετακινήσεως ἑλληνικῶν λαῶν.»

Ἄρχ. Ἡ ἑλληνικὴ ἐκείνη χώρα, ἣτις μετὰ τὰς ἐν πολέμῳ γίκας.

2) Πέντε φύλλον ἁρτίου γεγραμμένων ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ φερόντων ἀρίθμῃσιν 1—5. Ἐν τοῖς φύλλοις τούτοις ἔχει ἀντιγράψει ὁ Λάμπρος «ἔγγραφον χιμαριωτῶν πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον ΙΓ'» περὶ οἷς σημειοῖ τὰ ἀκόλουθα·

«Ἐγγραφον Χιμαριωτῶν
πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον ΙΓ'
τὸν Φεβρουάριον 1581
Ἐκ τῶν ἀρχαίων τοῦ Βατικανοῦ ;)

παρὰ Augustin Theiner καὶ Frane Miklosich, οἵτινες δὲν ἀναφέρουσι πόθεν παρέλαβον (Monumenta spectantia ad unionem ecclesiarum graecae et latinae majorem partem esanctioribus Vaticani tabulariis edita. Ἐν Βιέννῃ 1872 σ. 57—60 λατιν. μεταφρ. σ. 60—62. Ὀλίγα περὶ αὐτοῦ ἐν εἰσαν. σ. 7. Extant ejusdem Pontificis responsa amantissima ad Chimarenses, quae in continuatione nostra Card. Baronii Annalium evulgavimus ad 1582 no 20 tom III pag. 335 Romae 1856.

«Ἐχώρισα λέξεις καταλληλότερον»

Ἄρχ. † Παναγιόταται καὶ μακαριόταται πάτερ τῆς μεγάλης καὶ καθολικῆς καὶ οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας».

3) Δέκα καὶ ἕξ φύλλον ἁρτίου γεγραμμένων ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ φερόντων ἀρίθμῃσιν 1—16. Ἐν τοῖς φύλλοις τούτοις ἔχει γράψει ὁ Λάμπρος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Κασσιλλόριζον —Μεγίστη» πολλὰς

σημειώσεις καὶ ἱστορικὰς εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς τὸ Καστελλορίζον. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι ὁ Λάμπρος σημεῖο ἐν τῷ πρώτῳ φύλλῳ ἄνω πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ἐπιγραφῆς «(κατὰ Ἀχιλεῖα Διαμαντάρην)» καὶ ἀριστερῶς «Ἰὼ καὶ Δελτικὸν ἱστορ. ἐταιρείας τομ. στ'»

Ἄρχ. Ἐπιγραφαὶ ἐν δωρ. διαλέκτῳ. Ὁμοιότης νομισμ. πρὸς ῥοδιακά (;) δεικνύοντα σχέσιν πρὸς Ρόδον καὶ ἐξάρτησιν πολιτικὴν.

4) Δέκα καὶ ἑπτὰ φύλλον χαρτοῦ γεγραμμένων ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων ἀνευ ἀριθμήσεως. Ἐν τοῖς φύλλοις τούτοις ἔχει γράψει ὁ Λάμπρος τὰς κεντρικὰς ἰδέας, τὰς ὁποίας ὡς συνήθως κατὰ τὰς διαλέξεις τοῦ εἶχε πρὸ αὐτοῦ. Πρόκειται περὶ διαλέξεων γενομένων εἰς τὸν Παρνασσὸν περὶ Ἡλείου καὶ Μακεδονίας κατὰ 1913—1914 τεσσάρων τὸν ἀριθμὸν.

5) Φακέλλου περιέχοντος διάφορα βιβλιογραφικὰ δελτία καὶ σημειώσεις σχετικὰς πρὸς τὸ προκείμενον θέμα. Τῶν σημειώσεων τούτων ἀξία ἀναγραφῆς εἶνε ἡ ἀκόλουθος, ἐξ ἧς καταφαίνεται τὸ σχέδιον τῆς διατάξεως τοῦ ὅλου ἔργου.

«Ἡ Νέα Ἑλλάς

Ἱστορία καὶ ἀνάκτῃσις τῶν νέων χωρῶν.

Ἡπειρος, Μακεδονία, Αἰγαῖον, Κρήτη.

Σελίδες 480 — Εἰκόνες 120 — Χάρται 2».

Ἐπειτα ἐν τῷ αὐτῷ σημειώματι ὑπολογίζει τὰ ἐξοδα τῆς ἐκδόσεως καὶ τὰς σελίδας τῶν καθ' ἕναστον κεφαλαίων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀξίων ἐκδόσεως εἶνε τὸ πρῶτον, τὸ περιέχον τὸν πρόλογον καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τῆς Νέας Ἑλλάδος, ἀξίον δὲ μελέτης καὶ προσοχῆς τὸ τρίτον, τὸ περιέχον πολλὰς σημειώσεις καὶ ἱστορικὰς εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς τὸ Καστελλορίζον, χρησιμωτάτας εἰς τὸν θέλοντα νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Καστελλορίζου.

κ. ι. Δ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος περιφανῆ θὰ καταλάβωσι θέσιν τὰ ἔτη 1912 καὶ 1913, καθ' ἃ ἡ πατρίς ὀλίγα ἔτη πρὶν ἢ πανηγυρισθῆ ἢ ἑκατοστῇ ἀμφιστηρὶς τοῦ ἱεροῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἠδύτοχησε νὰ ἱδῇ ἐπιστροφούσας εἰς τοὺς μητρικοὺς αὐτῆς κόλπους ποθητὰς θυγατέρας, ἃ; ἐπὶ αἰῶνας ἐβάρυνεν ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας.

Τῶν ἀνακτηθεισῶν τούτων χωρῶν τὰς διὰ τῶν αἰῶνων τύχας καὶ περιπετείας ἐπιβάλλεται νὰ ὑπομνήσῃ τὸ ἀνὰ χεῖρας διδύλον ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν ἐμφανίσεως μέχρι τῆς εὐτυχοῦς ἡμέρας, καθ' ἣν ἀνεπετάσθη ἐν αὐταῖς ἡ Ἑλληνικὴ σημαία.

Τοῦτο τὸ γεγονός, ἡ ἐπαρσις τοῦ ἐθνικοῦ συμβόλου καὶ οὐχὶ ἡ συμπερίληψις εἰς τὴν νέον χάρτην τοῦ μεγαλυθέντος βασιλείου ἀποτελεῖ τὰ γεωγραφικὰ σύνορα τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς. Περιλαμβάνει δὴ αὕτη οὐ μόνον τὰς χώρας ὧν οἱ κάτοικοι ἠτύχησαν ν' ἀναγνωρισθῶσιν ὡς ὑπήκοοι τοῦ νικηφόρου βασιλέως Κωνσταντίνου ΙΒ', ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνας, αἵτινες, καίπερ μετὰ τὴν διὰ τοῦ ἥρω σμοῦ καὶ τῶν θυσιῶν τοῦ στρατευομένου ἔθνους ἀνάκτησιν ἀποσπασθεῖσαι ἀδίκως ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς μητρὸς, δὲν παύουσιν οὐχ ἤττον συνδεόμεναι ἀρρήκτως πρὸς τὴν Νέαν Ἑλλάδα. Πράγματι αὕτη διὰ τῶν νικῶν αὐτῆς εἶδε μεταβαλλομένους τοὺς προαιωνίους πέθους καὶ τὰ πατριωτικὰ ἔνειρα εἰς δύναμιν καὶ σθένος, δι' ὧν θὰ ἐπιτευχθῇ τάχιον ἢ βράδιον καὶ τῶν πρὸς ὧραν μὲν καὶ πάλιν ἀποσπασθεισῶν χωρῶν ἡ ἀνάκτησις καὶ τοῦ ὅλου δ' ἐθνικοῦ προγράμματος ἡ συμπλήρωσις.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

Α'

Ἡ Ἡπειρος κοιλίς τοῦ ἑλληνισμοῦ. — Τὰ δύο ὀνόματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐξ Ἡπείρου. — Τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης. — Ἡ ἐξ Ἡπείρου ἀρχὴ τῆς μετακινήσεως ἑλληνικῶν λαῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐκείνη χώρα, ἣτις μετὰ τὰς ἐν πολέμῳ νίκας τοῦ ἔθνους ὑπέστη ἐκ τῆς ἐτυμηγορίας τῶν μεγάλων δυνάμεων τὴν μεγίστην ἀκρωτηρίασιν, εἶνε ἀκριβὲς ἐκείνη, ἣν δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν τὴν κοιλίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἀληθῶς οὐ μόνον τὰ δύο ὀνόματα, δι' ὧν εἶνε γνωστὸν τὸ ἡμέτερον ἔθνος, συνδέονται ἐν χρόνοις παλαιστάτοις πρὸς τὴν Ἡπειρον, καὶ τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἑλληνικῶν ἱερῶν ἔκειτο ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ

ἐξ αὐτῆς ἐδόθη ἀφορμὴ κατὰ τὸ λυκαυγὲς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς μεγάλας κινήσεις λαῶν, δι' ὧν μετεβλήθησαν φυλετικῶς τὰ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα.

Διὰ δύο ὀνομάτων γνωρίζεται τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ τῶν Γραικῶν. Ἀμφότερα ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν Ἠπειρῷ. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἢ ἀρχαία ἦτο ἢ περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὴν Ἀχελῷον. Ἐκεῖ δὲ ᾤκουσιν οἱ Σελλοὶ ὧν τὸ ὄνομα εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοί, ἔπειτα δ' Ἕλληνες. Τὸ δὲ ὄνομα τῶν Γραικῶν διὰ τῶν Λατίνων περιήλθεν εἰς τὰ νεώτερα Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη, ἅτινα δι' αὐτοῦ χαρακτηρίζουσι τοὺς Ἕλληνας (Graeci, Greci, Grecs, Greeks, Griechen).

Τὸ δὲ ἀρχαιότατον μαντεῖον τῆς Δωδώνης ὑπῆρξεν ἤδη ἐνωρὶς κοινὸν θρησκευτικὸν κέντρον οὐ μόνον τῶν περιόικων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων Ἑλλήνων. Αἱ ἑλληνικαὶ παραδόσεις συνεσχέτιζον πρὸς αὐτὸ αὐτοὺς ἤδη τοὺς ἥρωας τῶν μύθων. Καὶ οἷα δ' ἀργότερον ἀνεφάνησαν ἄλλα χρηστήρια Ἑλληνικὰ μεγάλως φημισθέντα, ἡ φήμη καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν δὲν ἐπεοκίασαν τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης, τὸ ὅποιον ἐξηκολούθησαν ἐπὶ μακρὸν ἐπισκεπτόμενοι χάριν μαντείας ἰδιῶται καὶ ἀντιπρόσωποι πόλεων ὅπως ἐρωτήσωσι περὶ τῶν ἰδιωτικῶν καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων Ἀθηναῖοι καὶ Κερκυραῖοι, Ζακύνθιοι, Κεφαλλῆνες καὶ Ἀκαρνανεὶ ἀποίκων εἰς τὸ μαντεῖον, ὅπερ εἶχε τελέτας καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων τῆς Ἰταλίας, εἶον τῶν Ταραντίνων. Ἀλλὰ καὶ νότιοι Ἰταλοὶ, εἶον Βραντεσῖνοι, ἦτοι κάτοικοι τοῦ σημερινοῦ Brindisi, δὲν ἀπηξίουν νὰ προσφεύγωσιν εἰς τὰς μαντείας τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἐκείνου χρηστηρίου. Ἀλλὰ τὴν μερίδα τοῦ λέοντος εἶχαν, ὡς εἰκόσ, αὐτὴ ἡ Ἠπειρος. Λαοὶ ἠπειρωτικοὶ ἄλλοθεν ἄγνωστοι προβάλλουσι ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν εὐρεθεισῶν ἐν Δωδώνῃ, οἱ Ταλαιᾶνες, οἱ Ὀποῦοι, οἱ Κολπαῖοι, οἱ Εὐδρώπιοι, οἱ Ὀμφαλες, οἱ Χιμῶλιοι, οἱ Παρθαῖοι. Καὶ πόλεις, ὧν εὐδαμῶς ὡς τὸ πλεῖστον γινώσκωμεν τὴν θέσιν, πλουτίζουσι τὴν ἠπειρωτικὴν γεωγραφίαν ἐκ τῶν ἀρχαίων τοῦ μαντείου. Τοιαῦται εἶναι ἡ Τία, ἡ Ἑλαία τῆς Χαονίας, ἡ Λάρισσα τῆς Θεσπρωτίας.

Οἱ δὲ θεοὶ τῆς Δωδώνης, οὓς δὲ ἠπειρωτικὸς καὶ ὁ λοιπὸς Ἑλ-

ληνικὸς κόσμος ἡξίου τοιαύτης τιμῆς, ἦσαν ὁ Ζεὺς Νάτος καὶ ἡ Διώνη. Καὶ ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ὁ Δωδωναίος Ζεὺς ἐλατρεύετο ἐντὸς κουφώματος μεγάλης ὄρυδος καὶ τὰ μέσα τῆς μαντείας ἦσαν ἀπλᾶ. Ἄλλῃ σὺν τῷ χρόνῳ ἐκτίσθη ἰδίας ναὸς καὶ πολλὰ ἄλλα εἰκεδομήματα ἠγέρθησαν περὶ αὐτόν, ἐπολλαπλασιάσθησαν δὲ καὶ ἔγειναν ποικιλώτεροι οἱ τρόποι, καθ' οὓς ἐγινώσκοντο αἱ βουλαὶ τῶν Δωδωναίων θεῶν. Ἱερεῖς ἐπονομαζόμενοι Τόμουροι καὶ ἀποτελοῦντες σῶμα ἱερατικόν, εὐ ἠγεῖτο ὁ καλούμενος νατάρχος, ἦσαν οἱ ὑποφῆται τοῦ Διὸς καὶ τῆς Διώνης. Ἄλλ' ἦδη ἐν ἐποχῇ ἀρχαίᾳ τὰς μαντείας ἀνεκοίνονον ἀντὶ τῶν Τομούρων ἱερεῖαι καλούμεναι Πελειάδες.

Πάντε δὲ ἦσαν οἱ τρόποι, δι' ὧν διεγινώσκετο ἡ θέλησις τῶν θεῶν, ὁ ἦχος τῶν φύλλων τῆς ὑπὸ ἀνέμου κινουμένης ἱερᾶς ὄρυδος, ἡ πτήσις τῶν τριῶν ἱερῶν περιστέρων, ὁ κρότος, ἐν ἀπέδιδε πλησόμενον τὸ λεγόμενον Δωδωναίον χαλκίον, ὁ φλοίσβος θαυματουργοῦ τινος πηγῆς καὶ ἡ διὰ κλήρου.

Δι' ἐνὸς τῶν μέσων τούτων συνεβουλεύοντο τοὺς θεοὺς αἱ ἱερεῖαι, εἰς ἧς οἱ ἐρχόμενοι ὅπως χρηστηρῶσι παρέδιδον τὸ ἐρώτημα αὐτῶν γεγραμμένον ἐπὶ ἐλάσματος μολυβδίνου, αὗται δὲ ἐρμηνεύουσαι τὴν συμβολικὴν μαντείαν ἀπήντων γραπτῶς ἐπὶ ἐμοίων ἐλασμάτων.

Τὰ ἐρωτήματα δὲ ταῦτα εἶνε περιεργότατα πολλάκις. Οἱ Κερκυραῖοι ἐρωτῶσιν ὅτι μὲν εἰς τίνα τῶν θεῶν ἢ τῶν ἡρώων θύοντες καὶ παρέχοντες ἀναθήματα ἠθέλον τύχει ὀμνολίας ἀγαθῆς εἰς τὰ γαθόν, ὅτι δὲ εἰς τίνα τῶν θεῶν ἢ ἡρώων θύοντες ἠθέλον τύχει πολιτικῆς εὐημερίας ἐν τε τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Γυνή τις ἐπερωτᾷ εἰς τίνα θεὸν θύουσα θά ἡδύνατο ν' ἀπαλλαχθῆ τῆς καταχούσης αὐτὴν νόσου. Περιεργότερα ἦτο ἡ ἐρώτησις χρηστηριαζομένου, ὅστις ἐκαλεῖτο Ἄγις καὶ ἐζήτηι τὴν γνώμην τῶν θεῶν τῆς Δωδώνης περὶ τῶν ἐκλιπόντων αὐτοῦ στρωμάτων καὶ τῶν προσκεφαλαίων, ἐρωτῶν ἂν ἀπώλωνεν αὐτὸς ἢ τῶν ἔξωθεν τις ἂν ἐκλεψῆ. Ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Διώνη ἠδύναντο νὰ προμαντεύσωσι τὰ μέλλον καὶ νὰ δώσωσιν ὁδηγίαν παντοίας περὶ τοῦ συμφέροντος καὶ τῆς τύχης τῶν χρηστηριαζομένων.

Εἰς ἐρωτᾶ. ἂν εἶνε συλπερώτερον εἰς ἑαυτὸν νὰ κατέχη αὐτὸς τὴν ἐν πόλει εἰκίαν του καὶ τὸ χωρίον, ἤτοι τὸν ἀγρόν· ἄλλος ζηταὶ συμβουλήν περὶ τοῦ ἔμπορίου καὶ τῆς τέχνης του· εἰς ποιμὴν ἐρωτᾶ ἂν προδιδεύων θὰ ὤρῃληθῇ. Ὁ δὲ Ἡρακλείδης, ὅστις ἔχει μίαν καὶ μόνην θυγατέρα, τὴν Αἰγλήν, ἀπακδέχεται παρὰ τοῦ μαντείου τὸν χρησμὸν, ἂν θῆκοκτήτῃ καὶ ἄλλα τέκνα πλὴν αὐτῆς. Ἄλλὰ καὶ μᾶλλον ἀμφίβολα ἐρωτήματα πατρότητος ὑπεβάλλοντο εἰς τὸ μαντεῖον. Οὕτως ὁ Λυσανίας ἐρωτᾶ τοὺς Θεούς, ἂν ἦτο ἐξ αὐτοῦ τὸ παιδάριον, ὅπερ εἶχεν ἐν γαστρὶ ἡ σύζυγος Νύλα. Δὲν γινώσκουμὲν δυστυχῶς τὴν ἀπάντησιν τοῦ μαντείου, διότι μόνον ἐρωτήσεις, ἔχει δὲ καὶ ἀπαντήσεις ἔχομεν σωζομένας. Ἄλλὰ δυναμῆθι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι, ἂν ὁ Λυσανίας προσῆλθε φέρων ἀξίον λόγου ἀνάθημα, οἱ ἐρμηνεύοντες εἰς τοὺς πιστοὺς τοὺς χρησμοὺς τῶν Δωδωναίων θεῶν δὲν θὰ ἐδυσκολεύθησαν νὰ καθησυχάσωσι τὴν τεταραγμένην συνείδησιν τοῦ δυσπίστου πατρός, κηρύττοντες γνήσιον τὸν ἀναμεγόμενον βλαστὸν τῆς Νύλας.

Ἡ φήμη τοῦ μαντείου καὶ ἡ πυκνὴ εἰς τὸ ἱερὸν φοίτησις τῶν πιστῶν συνετέλεσεν εἰς αὐξήσιν τῆς Δωδώνης. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐκτίσθη μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ναίου Διός, περιλαμβάνων τὸ μαντεῖον καὶ περὶ αὐτὸν ἠγέρθησαν κατοικίαι ἱερῶν καὶ ἄλλα κτίρια ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὸ χρηστήριον ὡς καὶ ἄλλοι ναῖσκοι καὶ ἀναθήματα ποικίλα. Ἄλλὰ καὶ μικρὰ πόλις ὀλόκληρος ἐσχηματίσθη κατὰ μικρὸν ἐν Δωδώνῃ, ἔχουσα ἐν ἑλῶ περιμέτρον μόλις ἑπτακοσίων μέτρων· οὕτω δέκα λέπτα περίπου ἤρχουν, ἂν τὸ ἔδαφος ἦτο ἀπανταχοῦ ὁμαλόν, διὰ νὰ κἀμῃ πεζοπόρος κανονικῶς βλίνων τὸν γύρον αὐτῆς. Ἐξω δὲ τῶν τειχῶν τῆς μικρᾶς ταύτης πόλεως ἔκειτο τὸ ἀριστα καὶ σήμερον διατηρούμενον θέατρον τῆς Δωδώνης, ἧτις καὶ στάδιον εἶχεν, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο ἴδιοι ἀγῶνες, τὰ Νάια, οὕτω καλούμενα ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ ἐν Δωδώνῃ λατρευομένου Διός.

Ἡ ἀκμὴ τοῦ μαντείου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνδεομένων ἱερῶν κτισμάτων, ἴσως δὲ καὶ τῶν ἀγῶνων διατηρήθη καθ' ἑλλην τὴν ἀρχαιότητα καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Κρίσπου, τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου. Τότε δὲ φαίνεται ἔτι ἐξεδιώχθησαν οἱ ἔθνικοι ἱερεῖς καὶ κατασυνετριβήσαν τὰ εἰδῶλα, μετεβλήθη δ' ὁ ἀρχαῖος

ναός εἰς ἐκκλησίαν χριστιανικὴν. Καὶ ἐπισκοπὴ δ' ἐγκαταστάθη ἐν Δωδώνῃ κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους, ἧτις ἔπειτα συνεχωνεύθη μετὰ τῆς ἱεραρχικῆς Ἰωαννίνων.

Ἐπὶ μακρὸν οἱ περιηγηταὶ καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι ἐζήτουν τὴν Δωδώνην πλανώμενοι ἀλλաχεῖ ἢ ὅπου πράγματι ἔκειτο, ἀλλὰ μεταίως. «Ὁ Δωδώνη, Ἰψαλλὴν ὁ Βύρων, ἐν τῷ Child Harold, ποῦ εἶναι ὁ ἀρχαῖος σου δρυμὼν καὶ ἡ ἱερά σου πηγὴ; ποῦ εἶνε οἱ θεοὶ σου χρησμοί; Ποῖα κοιλὰς ἐπαναλαμβάνει ἀκόμη τοὺς λόγους τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν; Ποῦ εἶνε τὰ ἴχνη τοῦ ἱεροῦ Βρονταίου Διός; Τὰ πάντα, τὰ πάντα ἐλησημονήθησαν». Τέλος δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Καραπάνος, ὀδηγούμενος ὑπὸ εὐρημάτων τοῦ τότε μηχανικοῦ τῆς ὀθωμανικῆς γενικῆς διοικήσεως Ἡπειροῦ κ. Ἰωάννου Μενεϊκου ἀνεῦρε τὰ εἰρεῖα τῆς Δωδώνης δι' ἀνασκαφῶν τῷ 1876 εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου ὥρων πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῶν Ἰωαννίνων ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Τσαρακεβίστης παρὰ τοὺς πρόπεδας τοῦ ὄρους Ὀλύτσικα, τοῦ Τομάρου τῶν ἀρχαίων. Τὰ δὲ πλοῦσια ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἐκείνων καὶ ἐξ ἀγορῶν εὐρήματα ἐδώρησεν ὁ Καραπάνος τῷ 1902 εἰς τὸ ἔθνος, καὶ κοσμοῦσι ταῦτα ἔκτοτε τὸ Κεντρικὸν μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἀπελευθερωθὲν ἔδαφος τῆς Δωδώνης ἀναμένει τὴν εὐτυχῆ ἡμέραν τῆς διὰ νεωτέρων καὶ συστηματικωτέρων ἀνασκαφῶν συμπλήρωσιν τῶν πρώτων ἐκείνων ἀνακαλύψεων.

Ὁ χώρος ὅπου ἔκειτο ἡ Δωδώνη, ἧτις, καθ' ἃ εἶδομεν, καθέλους τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐξηκολούθησεν εἰς τὸ ἱερώτατον κέντρον τῆς λατρείας τῶν Ἡπειρωτῶν, ἔκειτο ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Μολοσσῶν. Ἀλλ' ἐν ἀρχαιοτέρῳ χρόνῳ ἀνήκεν εἰς τοὺς Θεσπρωτοὺς, οἵτινες μετὰ τῶν Μολοσσῶν καὶ τῶν Χαόνων ἦσαν οἱ κυριώτατοι λαοὶ τῆς Ἡπειροῦ.

Δὲν εἶνε δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τῶν τριῶν τούτων φύλων χωριστά, ὡς οὐδὲ τῶν ἄλλων μικροτέρων ἡπειρωτικῶν λαῶν. Πλειότερα δὲ γινώσκωμεν μόνον περὶ τῶν Μολοσσῶν, οἵτινες διεκρίθησαν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ ἐτύχησαν νὰ δώσωσιν εἰς τὴν Ἡπειρον ἐπὶ τινὲς χρόνον ἐνιαίαν βασιλείαν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Πύρρου, ὡς θὰ ἴδωμεν κατόπιν. Ἡ δὲ Θεσπρωτικὰ πα-

ρουσιάζεται κατὰ τὸ λυκαυγές τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἰκουμένη ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν ἢ Πεθελῶν κατ' ἀρχαιότερον τύπον τοῦ ὀνόματος καὶ ἀποβαίνει τὸ ἐρμητήριον μεγάλης κινήσεως ἑλληνικῶν λαῶν. Δι' αὐτῆς μεταβάλλεται ἐνταχθὲν τῶν χωρῶν τῆς βαραιοτέρας Ἑλλάδος τὸ ἔθνος ὑφιστάμενον καθεστῶς καὶ ἀντικαθίστανται οἱ πρότερον οἰκοῦντες λαοὶ ὑπὸ ἄλλων καταλαμβανόντων τὰς ἐδρας αὐτῶν. Πρῶτοι δὲ μεταβάλλοντες οἰκήσεις εἶνε οἱ Θεσσαλοὶ ἐκεῖνοι οἱ οἰκοῦντες τὴν Θεσπρωτίαν, εἰς ἣν ἀντιστοιχοῦσιν ἡ σημερινὴ Πιρραυθία καὶ τὸ Σοφλί. Οἱ δὲ λόγοι τῆς ἐκεῖθεν μεταναστεύσεως αὐτῶν συνδέονται πρὸς ἐπιδρομὴν ἢ ἐξώθησιν προερχομένην ἐκ καταδράσεως βορειῶν ἑλλυρικῶν λαῶν, ἧς δὲν γινώσκωμεν τὰς ἀφορμὰς καὶ τὰς λεπτομερείας οὐδὲ δυνάμεθα νὰ διευκρινήσωμεν τὰ λοιπὰ ἐπακόλουθα. Παρακολουθοῦντες δὲ τὴν πορείαν τῆς μεταναστεύσεως τῶν Θεσσαλῶν ἐλέγομεν αὐτοὺς ἐξοικοῦντας πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν χώραν, ἧς εἰκουμένη πρότερον ὑπὸ Βοιωτῶν, ἀπεκλήθη ἐκ τῶν νέων μεταναστῶν Θεσσαλία. Ἐγένετο δὲ πιθανῶς ἢ εἰς τὴν νέαν ταύτην Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς Ἠπείρου μετὰ δόσεις διὰ τῆς φυσικῆς ὁδοῦ τῆς συνδεούσης τὰς δύο χώρας, δηλαδὴ διὰ τῶν διασφάγων τοῦ Κερκατίου ὄρους, τοῦ λεγομένου σήμερον Κόζακα, παραφυάδος τῆς Πίνδου. Διήλθον δὲ πιθανῶς οἱ μετανάσταται, καταβαίνοντες εἰς τὴν εὐφορον Θεσσαλίαν, διὰ τῶν κλεισσορειῶν, ἃς κατέχουσι σήμερον ἡ Πόρτα, τὸ ἀρχαῖον στενὸν τοῦ Ἀθηναίου, καὶ ἡ Παλαιὰ Ἐπισκοπή, ἢ ἐπέχουσα τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου στενοῦ τῶν Γόμφων. Εἶνε ταῦτά ἐκεῖνα στενά, ἅτινα, ἅτε διασπόμενα τῶν ἀπὸ τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἰσόδων, ἔσχον καὶ κατόπιν ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις οὐ μικρὰν σημασίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἡ ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Θεσπρωτίας μετακίνησις τῶν Θεσσαλῶν, οἷσινες ἔδωκαν τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς τὴν νέαν χώραν, εἰς ἣν μετηνάστευσαν, ἐγένετο ἀφορμὴ καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς ἐξοικισμοῦ τῶν πρότερον ἐν αὐτῇ οἰκούντων Βοιωτῶν. Τυτύων δσοι δὲν συμπαρήμειναν ἐν τῇ προτέρᾳ πατρίδι μετὰ τῶν νικησάντων ἐπιδρομῶν ὡς πάλαιστα ἐκ συμπαρολοβίντες τὴν πάτριον δικταίαν καὶ τὰ οἰκία ἱερὰ ἐτάπησαν πρὸς νότον. Πανηγυρικῆ ὑπῆρξε κατὰ τὰς διηγήσεις, τῶν

ἀρχαίων, ἡ ἐξοδος τῶν φυγάδων ἐκ τοῦ πατρῷου ἐδάφους, ταχθέντων ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Ὀρέλταν καὶ πειθομένων εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ παρακολουθοῦντος αὐτὸν μάντιος Περιπόλτα.

Μόνον δὲ οἱ ἔφθασαν εἰς τὴν παρὰ τὴν Κωταΐδα εὐκαρπον καὶ καρποφόρον γῆν τὴν Ὀπενθυμίζουσαν εἰς αὐτοὺς τὰ πάτρια ἐδάφη ἔστησαν οἱ ἐκπατρισθέντες, καὶ, οἶοναι δυσωποῦντες τὴν ἐπὶ τῇ ἐγκαταλείψει τῶν ἀρχαίων αὐτῶν οἰκήσεων πικρὰν τῆς ψυχῆς, ἐκάλεσαν Βοιωτῶν τὴν νέαν χώραν καὶ μετωνέμασαν Κουράνιον ὡς ἐν τῇ πατρίδι τὸν παρὰ τὴν νέαν Ἄρνην παραρρέοντα ποταμόν, καὶ ἀφίδρυσαν ἱερὰ ὀμῶνυμα πρὸς τὰ ἐγκάταλειφθέντα ἐν τῇ γενετείρᾳ.

Οὕτως ἡ ἀγνώστος ἐν ταῖς λεττομερείαις αὐτῆς ἀπὸ τῶν βορείων ἰλλυρικῶν χωρῶν εἰς τὴν Θείσπρωτιαν ἐπιδρομὴ γέγειεν αἰτία τῶν μεγάλων ἐκείνων μετακινήσεων ἑλληνικῶν λαῶν ἀπὸ τῆς Ἠπείρου μέχρι τῆς Βοιωτίας, καὶ ἐν χρόνῳ ἤδη ἀρχαιοτάτῳ ἀρχεται ἡ ἀλληλεγγύη ἐκείνη μεταξὺ τῶν ἠπειρωτικῶν καὶ τῶν ἄλλοις ἑλληνικῶν χωρῶν, ἧτις δὲν ἔπαυσε καθ' ἅπασας τὰς περιόδους τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους.